

defensie dacht. Men theoretiseert en de nodige reorganisatie laat ook veel te wensen over; 'il semble qu'aux Pays-Bas on aime à compliquer au lieu de simplifier' (p. 633); 'Ce qui est certain ... c'est que l'esprit de l'armée est déplorable' (p. 635).

Een kordate nota van 29 april 1905 van Koningin Wilhelmina, afkomstig uit het Kuyper-archief, over de landsverdediging heeft al enige aandacht getrokken (nr. 492). De belangstelling van de koningin voor het leger en voor defensiezaken kwam ook in L. de Jongs *Voorspel* herhaaldelijk naar voren. Ze blijkt ook nu weer. De koningin wijst in dit stuk op het strategische belang van Nederland als kustland en rivierendelta bij een algemeen conflict van de grote mogendheden. Men moet in staat zijn zijn neutraliteit krachtadig te verdedigen, want niemand zal die anders ernstig opnemen. Of doelmatiger besteding van het geld óf beter helemaal geen leger en defensie, luidt het advies.

De Belgische pogingen tot een militaire samenwerking, waarin de voortvarende gezant Guillaume een grote rol speelde, vormen een interessant onderwerp in de Belgische stukken. In maart 1909 trachtte Guillaume de Nederlandse regering tot militaire besprekingen te bewegen. De Bosnische crisis deed juist het gevaar van een grote oorlog opdoemen, al hield men daar theoretisch natuurlijk doorlopend rekening mee. Den Haag reageerde, zoals al eerder bij Belgische pogingen, afwijzend.

Ik heb hier een paar van de meest opmerkelijke kwesties aangestipt, die in de documenten de aandacht vragen. De Duits-Nederlandse relatie stond in deze jaren stellig het meest in de belangstelling en de Duitse stukken vormen dan ook het interessantste brokje, al bevatten de andere papieren eveneens veel, dat de moeite waard is en het beeld van het Nederlandse beleid en klimaat aanvult. Uit de argwaan, waarmee de grote burens elkaars politiek t.o.v. het neutrale land observeren, uit de speculaties, die herhaaldelijk opduiken over de rol van Nederland, wanneer het grote conflict zou uitbreken, wordt tevens duidelijk hoe broos en labiel dat fundament van de neutraliteitspolitiek begon te worden. Al is het dan in 1914 nog goed afgelopen.

H. W. VON DER DUNK

J. H. VAN STUIJVENBERG ed., *Honderd jaar margarine 1869-1969* (Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1969, xxvii + 353 blz. met register).

Dit boek, verschenen ter gelegenheid van het eeuwfeest van de margarine, wijkt van het traditionele gedenboek af door de grote aandacht die er aan de technische en daarmee verwante aspecten wordt geschonken. Er staan uitvoerige hoofdstukken in over Grondstoffen, Technologie en productie, Wetenschappelijk onderzoek en Aspecten van voeding en voedingswaarde. Alhoewel in deze gedeelten stellig passages en beschouwingen voorkomen die de aandacht van de historicus ten volle waard zijn, zal zijn belangstelling wel in de eerste plaats uitgaan naar de studies van W. G. Hoffmann over De ontwikkeling van de margarine-industrie, R. D. Tousley over Marketing en J. H. van Stuijvenberg over Aspecten van het Overheidsingrijpen. Biedt de eerstgenoemde verhandeling niet zoveel meer dan enkele inleidende opmerkingen met betrekking tot het groeiproces, de artikelen van Tousley en Van Stuijvenberg zijn de aandacht ten volle waard.

Tousley geeft een boeiende beschouwing inzake de problemen van verkoop en verkoopbevordering waarvoor de fabrikanten van een massa-voedingsmiddel als margarine zich geplaatst zagen (en zien). In de aanpak van Van Stuijvenberg staan centraal het overheidsingrijpen in de bedrijfstak en de sociaal-economische achtergrond daarvan in een hele reeks landen. Zo'n vergelijkend internationaal overzicht is uiteraard zeer nuttig voor wie de groeifasen in de internationale margarine-industrie wil onderzoeken. Bovendien is dit overzicht interessant omdat het de eerste geslaagde poging van deze aard is: bij mijn

RECENSIES

weten heeft nog geen enkele historicus zich gewaagd aan zo'n opzet, die ook voor de historische studie van bedrijfstakken als de tabaks-, gedistilleerd- of suikernijverheid toepasbaar lijkt. Het is te hopen dat zo zich daar nog eens een historicus toe zet, hij even interessante bijzonderheden weet te vermelden als Van Stuijvenberg over de margarine-industrie; een voorbeeld: in tsaristisch Rusland ging men zover dat de censuur artikelen verbood die een margarinefabriek beschreven.

De lezer heeft reeds begrepen, dat ik dit boek een goed boek vind. De lezerskring behoeft niet beperkt te blijven tot de economisch-historici, want de redacteur is er mijns inziens in geslaagd zijn opzet te verwezenlijken: een boek samen te stellen dat wetenschappelijk verantwoord is en toegankelijk voor een bredere kring dan die van deze wetenschapsbeoefenaren.

J. A. DE JONGE

Darwin en onze voorouders

Nederlandse reacties op de evolutieleer 1860-1875: een terreinverkenning

J. G. HEGEMAN

Wat Charles Darwin overkwam, namelijk de geschiedenis in te gaan als een 'isme', is zeer uitzonderlijk voor een natuurgeleerde en meestal voorbehouden aan filosofen, theologen en politici. Uit de term 'Darwinisme' is dus al enigszins af te lezen wat er is gebeurd met de theorie, dat de biologische soorten zich langs natuurlijke weg, via het mechanisme van de natuurlijke selectie in de strijd om het bestaan, ontwikkeld hebben uit een gering aantal grondvormen. Een natuurwetenschappelijke hypothese werd door een aantal aanhangers verheven tot of ingepast in een filosofisch systeem, een levensbeschouwing, en door veel tegenstanders extra fel bestreden, juist omdat er uit de ideeën van Darwin zulke vergaande consequenties werden getrokken, die voor tallozen de grondslagen van hun (godsdienstige) overtuiging, hun moraal etc. leken aan te tasten. Dat er een 'leer van Darwin' ontstond, die zoveel pretenties had ook buiten de biologische sfeer, dat Darwin zo tot een 'philosophe malgré lui' werd, maakt de evolutietheorie tot een belangrijk studieobject niet alleen voor wetenschapshistorici, maar ook voor de beoefenaars van (als men een etiket wil) de 'sociale ideeëngeschiedenis'. Deze bestuderen niet alleen de ideeën en theorieën van grote geleerden en denkers, maar vragen zich ook en vooral af, hoe deze verbreid zijn geraakt onder en geïnterpreteerd door het grotere publiek.

Een dusdanig onderzoek naar de discussies over de theorieën van Darwin en de daarmee samenhangende problemen is in Nederland nog niet verricht. In deze studie wordt dienaangaande een terreinverkenning ondernomen in de periode 1860 tot omstreeks 1875 en een antwoord gezocht op vragen als deze: welke elementen in de leer van Darwin werden het belangrijkste gevonden en door wie; welke onderdelen werden het felst omstreden en hoe gebeurde dat; welke argumenten gebruikte men; waarmee werd de ontwikkelingshypothese in verband gebracht; welke consequenties trok men er uit; waar vindt men de voor- en tegenstanders en wie namen een eventuele tussenpositie in; wat wist de 'gemiddelde lezer' er van? Hoewel natuurlijk de vak-biologen niet buiten beschouwing zijn gelaten is dus vooral gelet op de discussies in niet specifiek-natuurwetenschappelijke kringen.

Het gebruikte materiaal bestaat uit boeken en brochures, natuurwetenschappe-